

Livija GULBINAITĖ

BALERINOS KINE

APIE BALERINAS, VAIDINUSIAS LEVO TOLSTOJAUS KŪRINIŲ EKRANIZACIJOSE

Livija GULBINAITĖ primena balerinas, kurios vaidino Levo Tolstojaus romanų ekranizacijose – Audrey HEPBURN (1929–1993), sukūrusią Natašos Rostovos vaidmenį filme „Karas ir taika“ (1956, režisierius – King Vidor), tą patį vaidmenį rusų režisieriaus Sergejaus Bondarčiuko 1967-ųjų filme atlikusią Liudmilą SAVELJEVĄ (g. 1942), ir Mają PLISECKAJĄ (1925–2015) – Betsi Tverskąją Margaritos Pilikinos filme „Anna Karenina“ (1975).

BALLERINAS IN FILM. ABOUT BALLERINAS WHO ACTED IN SCREEN VERSIONS OF LEO TOLSTOY'S WORKS

Livija GULBINAITĖ recalls ballerinas who acted in screen versions of works by Leo Tolstoy: Audrey HEPBURN (1929–1993), who played the part of Natasha Rostova in the 1956 film War and Peace directed by King Vidor, Lyudmila SAVELYEVA (b. 1942), who played the same part in the film directed by the Russian director Sergey Bondarchuk in 1967, and Maya PLISETSKAYA (1925–2015), who played Betsy Tverskaya in the 1975 film Anna Karenina directed by Margarita Pilikina.

Audrey Hepburn – Nataša Rostova. Filmas „Karas ir taika“ (1956), režisierius – King Vidor

Jos visos trys – savito grožio, individualaus žavesio ir patrauklumo. Audrey Hepburn, Natalija Saveljeva, Maja Pliseckaja. Tai, ką vadiname žavesiu, yra koketiškumo ir natūralumo mišinys, kurį pažinti davė gamta, sukūrusi išskirtinę veido ir kūno gracijos sąsają. Mane sudomino jų individualybės, vienaip ar kitaip paliestos Antrojo pasaulinio karo baisybių.

Angeliško veido Audrey Hepburn (Audrey Kathleen Ruston, 1929-05-04 Briuselyje–1993-01-20 Lozanoje) gyvenimo pradžia dėl savo tėvo darbo praleido nuolat keliaudama – gyveno tai Belgijoje, tai Anglijoje. Tėvui palikus šeimą, ji buvo išsiųsta į internatą Anglijoje. 1939 metais motina, baronienė Ella van Heemstra, dukrą ir du brolius atsivežė į Olandiją. Nacių okupacijos metais būsimos aktorės šeima patyrė daug sunkumų. Audrey labai prastai maitinosi, buvo baisių nacių represijų liudininkė, jai su šeima teko slapstyti. Gelbėjo nuostabus jos veidas, kuris ištirpdydavo visus nacių šnipų įtarimus, nors savo batelio kulne sąjungininkams pernešdavo lapelius su įvairiomis užduotimis. Už tai ji gaudavo menkutį atlygį.

Išgyventi nacių okupacijos laikotarpį Audrey padėjo šokiai: ji mokėsi baletu nuo penkerių, vėliau ją mokė mama. Meilė šokiui ir pastūmėjo mergaitę tapti aktore. Po karo su šeima ji persikėlė į Amsterdamą, kur toliau mokėsi baletu ir dirbo modeliu, kad turėtų papildomų pinigų. Viena jos baletu mokytojų buvo žydų kilmės baletu šokėja iš Lietuvos Sonia Gaskell. Audrey išvyko į Londoną, kur gavo stipendiją šokio mokykloje, taip pat toliau dirbo modeliu. Jai buvo pasakyta, kad dėl ūgio (169 cm) ir profesionalumo trūkumo ateities su šokiais sieti negalės. Ji labai nusivylė, bet ir toliau smarkiai dirbo, šoko spektakliuose kartu su choro dainininkais, kol pagaliau gavo vaidmenį muzikiniame reviu „Sauce Piquante“ („Pikantiškas padažas“, 1950, Kembridžo teatras, Londonas) – vaidindavo dvylikoje spektaklių per savaitę, be to, vis dar dirbo modeliu.

1951 metais Audrey Hepburn pagaliau gavo kelis smulkius vaidmenis. 1952-aisiais ir 1953-aisiais sukūrė didesnius vaidmenis filmuose „The Secret People“ („Slapti žmonės“) ir „Monte Carlo baby“ („Monte Karlo kūdikis“). Kai Audrey buvo supažindinta su garsia scenariste Colette, ši nusprendė, kad Audrey tiktų Gigi vaidmeniui to paties pavadinimo filme. Taigi greitai Audrey Hepburn išvyko į Niujorką vaidinti Brodvėjuje. Tuo pat metu, 1953-aisiais, aktorė gavo ir vieną žymiausių savo vaidmenų filme „Atostogos Romoje“ kartu su aktoriumi Gregory Pecku. Audrey įkūnijo Europos princesę Aną ir už šį vaidmenį gavo „Oskarą“. Taip pat sėkmės Hepburn sulaukė suvaidinusi filme „Sabrina“. Aktorė buvo nominuota „Oskarui“, dizainerio Huberto de Givenchy, kuris kūrė kostiumus „Sabrinai“, dėka ji tapo mados ikona.

Hepburn ir toliau filmavosi sėkminguose projektuose: 1956 metais filme „Karas ir taika“, 1959 – „Vienulės istorija“ (už šį nominuota „Oskaru“). Po pirmojo „Oskaro“ apdovanojimo Audrey pasakė: „Būna, gauni tai, iki ko dar reikia paaugti. Taip atsitiko ir man“.

1956 metais Audrey teko nelengvas išbandymas – Natašos Rostovos vaidmuo Levo Tolstojaus romano „Karas ir taika“ ekranizacijoje (režisierius – King Vidor). Nors rusai dar nebuvo pastatę šios epopėjos, kino kritikas Michailas Kuznecovas knygelėje „Užsienio kino aktoriai“ (Maskva, 1965) apie Hepburn rašė: „Ir štai namo lange pasirodo mergaitė gelsva suknete. Nervingas veidelis, kurio didžiausią dalį užima rudos akys, vaikiškos plonos rankos ir raktai, tokie sunkūs, kad atrodo – tuoj tuoj perdrėks odą... Ir kažkokios baimės – o kartu ir gyvenimiškos šviesos – nuojauta. Ir nieko dar neatsitiko, ištarti tik du trys žodžiai, o salę jau pagauna virpesys: „Jinai!“ Štai ji, lieknutėliausia mergaitė, pusiau berniukštis ar vaikas, pradžioje atrodo neįtikėtina: ji – Rostova? Taip, patys sau atsakome ne tiek protu, kiek širdimi, jausmu... Ji gyva, lengva, įsimylėjusi gyvenimą. Taip pirmuose kadruose pasirodo žiūrovui Audrey Hepburn, priversdama savo herojė patikėti jos vidiniu grožiu. Filmui tęsiantis vis daugiau nuostabių poetinių charakterio savybių atskleidžia aktorė“. Neįmanoma pamiršti jos pirmojo pokylio ir baltojo valso su aktoriumi ir pirmuoju vyru Melu Ferreru, kuris vaidino kunigaikštį Andrejų Bolkonskį. Čia Audrey plaukė tarsi gulbė, virpančiom blakstienom, dabarties ir ateities pokylių nuojauta. Audrey balsas – turtingo tembro, kuris yra dovana ir svarbiausias komponentas aktorės gyvenime. Ne veltui rusų kinematografininkai ieškojo Audrey atitiktens Natašos Rostovos vaidmeniui...

1959 metais Audrey vaidino filme „Žalieji rūmai“, o 1960 – ir vėl nominuota „Oskaru“ už vaidmenį filme „Menantis pikta“. Po metų ją labiausiai išgarsino filmas „Pusryčiai pas Tifani“. Jame Audrey – vakarėlius mėgstanti mergina Holi. Nors su šiuo filmu aktorė siejama iki šiol, po „Pusryčių pas Tifani“ ji ėmėsi visai kitokio vaidmens „Vaikų valandėje“. Šiame filme vaidino mokyklos direktorė. 1963 metais filmas „Šarada“ sulaukė didelės sėkmės; netrukus aktorė vėl buvo nominuota „Oskaru“ – šįkart už „Mano puikiąją ledi“, kur vaidino gėlių pardavėją. Po filmų „Kaip pavogti milijoną“, „Dviese kelyje“ ir „Lauk tamsos“ Hepburn išėjo atostogų auginti dviejų sūnų. Iš atostogų grįžo 1975-aisiais vaidinti Sheano Connery priešingybės filme „Robinas ir Merijon“, bet jos tolesni vaidmenys nebuvo taip gerai vertinami. Nuo 1968 metų gyveno Italijoje, vėliau – Šveicarijoje.

1979 metais Hepburn vaidino filme „Kilmės istorija“, 1980 – „Jie visi juokėsi“. Vis dėlto daugiausia dėmesio aktorė skyrė paramos badaujantiems vaikams rinkimui. 1987-aisiais ji oficialiai pripažinta UNICEF geros valios ambasadore, keliavo į Somalį lankyti badujančių vaikų. Tais pačiais metais paskutinį kartą pasirodė televizijoje, o 1989-aisiais nusifilmavo paskutiniame filme „Visada“. 1992-aisiais jau sirgo vėžiu. Po metų mirė savo namuose Šveicarijoje.

1952 metais Audrey susižadėjo su Jamesu Hansonu. Teigusi, kad tai – meilė iš pirmo žvilgsnio, vis dėlto prieš pat vestuves persigalvojo. Ji nusprendė, jog dėl to, kad abu nori siekti karjeros, visą laiką turėtų leisti atskirai vienas nuo kito.

Audrey Hepburn – Nataša Rostova. Filmas „Karas ir taika“ (1956), režisierius – King Vidor

Audrey Hepburn buvo ištėkėjusi du kartus. Pirmasis jos vyras – aktorius Melas Ferreras (ši santuoka truko 15 metų, 1960-aisiais gimė sūnus Seanas), antrasis – italų gydytojas Andrea Dotti (1970-aisiais gimė sūnus Luca). Po skyrybų su Dotti aktorė artimai bendravo su olandų aktoriumi Robertu Woldersu. Ją su Robertu supažindino draugas dar tada, kai ji buvo ištėkėjusi už Dotti. Po skyrybų su Dotti Hepburn pradėjo gyventi su Woldersu, bet jie nesusituokė. 1989-aisiais devynerius bendro gyvenimo metus su Woldersu Hepburn pavadino laimingiausiais gyvenimo metais. Ji teigė, jog jie buvo susituokę, nesvarbu, kad to formaliai neįteisino.

Audrey Hepburn sukūrė nemaža vaidmenų, kuriuose savitai plėtojo moters – vaiko tipažą. Jos vaidyba nuoširdi ir lyriška, jai buvo svarbu ne vaidinti, o gyventi vaidmenyje. Ji garsėjo įstabiu grožiu, elegancija ir grakštumu ir iki šiol laikoma viena mados ikonų.

Gražuolei rusų aktoarei Liudmilai Saveljevai (g. 1942-01-24, Leningradas) buvo pranašaujama puiki balerinos karjera: ji baigė garsiąją Agrippinos Vaganovos choreografijos mokyklą, taigi į tuomečio Leningrado S. Kirovo operos ir baletu teatro (dabar – Marijos teatras) trupę buvo priimta be kliūčių. Tačiau atsitiktinumas jos gyvenimą pasuko į kitą pusę.

Amerikiečiams tuomet pavyko aplenkti Rusiją – 1956 metais jie ekranizavo Levo Tolstojaus „Karą ir taiką“, o rusai dar net scenarijaus neturėjo. Komunistų partijos vadovybė iškėlė uždavinį: „Nufilmuoti geriau!“ Kurti „filmą – revan-

Liudmila Saveljėva – Nataša Rostova. Filmas „Karas ir taika“ (1966), režisierius – Sergej Bondarčėuk

šą“ buvo patikėta Sergejui Bondarčėukui, vaidinti pakviesti geriausi aktoriai. Bet vienu pagrindinių keblumų tapo Nataša Rostova – Bondarčėukas niekaip negalėjo rasti tinkamos aktorės. Į peržiūras pakvietė pripažintas gražuoles – Anastasiją Vertinską, Nataliją Kustinską, Nataliją Fatejevą – vis ne ta! Ir tuomet režisieriaus padėjėja pasiūlė „vieną baleriną“. O Bondarčėukas buvo tvirtai įsitikinęs: balerinos – prastos aktorės, o ir patį baletą meną jis nelabai vertino.

Liudmila Saveljėva – Nataša Rostova. Filmas „Karas ir taika“ (1966), režisierius – Sergej Bondarčėuk

Tačiau netekęs vilties sutiko ir su balerina, o pamatęs Saveljėvą prie „Mosfilm“ paviljono, iškart pasigailėjo: priešais jį stovėjo maža trapi šviesiaplaukė, kuri nekėlė jokių asociacijų su Nataša. Po kino bandymo Bondarčėukas pasigailėjo dar kartą. Natašos dialogas su jaunu kadetu, kai ji, mergiūkštė, bando pasirodyti esanti fatališka gundytoja, balerinai niekaip nesisekė. Ji jau pati ieškojo galimybės mandagiai atsisveikinti ir – atgal į Kirovo teatrą. Juolab iš pat pradžių nepuoselėjo iliuzijų, suprasdama, kad net išoriškai nepanaši į herojė: mažytė, šviesi, akys ne juodos, kaip romano Natašos, o mėlynos... Bet užsispyrusi padėjėja vis dėlto įkalbėjo režisierių suteikti jaunam talentui dar vieną šansą. Ir Saveljėva jį išnaudojo.

„Karas ir taika“ buvo filmuojamas penkerius metus. Iš pradžių Liudmila plėšėsi tarp dviejų miestų: iš baletų spektaklių lėkdavo į geležinkelio stotį, važiuodavo į Maskvą, iš stoties, neužsukdama į viešbutį – į filmavimo aikštelę. Toks tvarkaraštis be pasekmių nepraėjo – aktorė kelis kartus alpo tiesiog aikštelėje. Galbūt atsiliepė alkana vaikystė – juk ji gimė per Leningrado blokadą. Kad mažytė nemirtų nuo išsekimo, ją teko maitinti... stalių klėjais. Šokoladuką pirmą kartą gyvenime ji paragavo būdama trejų. Ir pateko į ligoninę sunkiai apsinuodijusi – jos organizmas tiesiog nesugebėjo virškinti tokių delikatesų. Kai pradėjo alpti teatro repetacijų salėje, Liudmilai teko pasirinkti. Baletas liko praeityje.

Kitą dieną ją aprenė Natašos suknele, užmovė peruką. Pamačiusi save veidrodyje, Saveljėva iš tiesų pasijuto Nataša Rostova. O Bondarčėukas tą persikūnijimą pastebėjo. Pasuktinis bandymas buvo atsakingiausias. Saveljėvai reikėjo suvaidinti Natašos ir kunigaikščio Andrejaus atsisveikinimo sceną, o Andrejų vaidino Inokentijus Smoktunovskis. Tuo metu Smoktunovskis dėl Hamleto jau buvo atsisakęs vaidmens „Kare ir taikoje“, bet kai kada užbėgdavo aplankyti Bondarčėuko, tad šis paprašė jį pabūti epizodo partneriu. Kai Saveljėva, žiūrėdama į akis Bolkonskiui – Smoktunovskiui, ištarė: „Metus, nejaugi visus metus?“, aktorius skruostu nusirito ašara. O paskui apsiverkė ir ji. Scena buvo suvaidinta aukščiausiam balui. Vėliau Liudmila visą epopėją vaidino su Viačeslavu Tichonovu. Po bandymų Liudmila išvyko į Leningradą laukti kinematografininkų nuosprendžio. Po kelių dienų ji gavo telegramą: „Sveikiname Natašą!“

Bondarčėuką už akių visi dažnai vindavo despotu, nesukalbamu, bet Liudmila įsigudrino su juo susitarti. Ji jam paaiškino, kad repetuoti neketina, nes kelis kartus pakartojusi tą patį, ji, neprofesionali aktorė, praranda natūralumą. Ir kino meistras nesiginčijo. O per vieną peržiūrą netikėtai pareiškė: „O tu, Liuse, vaidini geriau už mane. Vyksti į Italiją!“

Užsienis Saveljėvą sutiko išskėstomis rankomis. Ja žavėjosi legendiniai Federico Fellini ir Giulietta Masina. Už Natašos Rostovos vaidmenį būtent Saveljėvai buvo patikėta priimti pagrindinį kino pasaulio apdovanojimą – „Oskarą“. Laikraščiai ir žurnalai išeidavo su grakščios rusės balerinos portretu ant viršelių. Europoje kilo tikras bumas – daugelis mamų naujagimes pavadino Natašomis. Italų režisierius Vittorio de Sica pareiškė žurnalistams, kad norėtų matyti Saveljėvą savo filme „Saulėgrąžos“. Taip rusė Liudmila pateko į tą pačią filmavimo aikštelę kartu su Marcello Mastroiani ir Sophia Loren. O paskui su visa filmavimo grupe išvyko pristatyti filmo Japonijoje.

„Karas ir taika“ turėjo lemiamos reikšmės Liudmilos Saveljevos asmeniniam gyvenimui. Filmuojant Natašos pirmojo pokylio sceną, užsimezgė jos romanas su Aleksandru Zbrujevu. „Sašai visada buvo būdingas berniokiškas padaužiškumas, juo jis mane ir užkariavo, – pasakojo Saveljeva. – O aš tais laikais buvau labai romantiška panelė, tikinti pasakiška meile.“

Šeima tapo jos gyvenimo centru, kaip ir jos herojei Natašai. Bet paskutiniajame XX a. dešimtmetyje šeimos idilę sugriovė pasklidę gandai apie Zbrujevo neištikimybę. Kalbama, kad Saveljeva apie kitą moterį – Jeleną Šaniną, „Lenkomo“ teatro žvaigždę, garsiąją Končitą iš „Junonos ir Avos“ – sužinojo tada, kai ši jau laukėsi Zbrujevo kūdikio. Saveljeva, norėdama išsaugoti šeimą, viešų skandalų nekėlė. Sutuoktiniai sugebėjo susitarti, bet po tos istorijos Saveljeva su niekuo nebenori aptarinėti nei savo darbo, nei savo gyvenimo.

Maja Pliseckaja (1925-11-20, Maskva–2015-05-02, Miunchenas), *prima ballerina assoluta*, choreografė, pedagogė, TSRS liaudies artistė (1959), Lenino premijos laureatė – arogantiškoji grafiėnė Betsi 1967 metais sukurtoje romano „Anna Karenina“ ekranizacijoje (režisierius – Michailas Kolozovas). Filme jos vaidmuo epizodinis, tačiau itin įsimenantis: efektingas kostiumas ir galvos apdaras su plunksnom, išskirtinai liekna, prisidengusi savo didžiules akis vėduokle, intrigantė, savimi pasitikinti su atitinkama panieka kitiems.

Pliseckaja gimė iškilioje žydų šeimoje. Mama – Rachilė Messerer-Pliseckaja (gimė Vilniuje 1902, mirė 1939) bu-vo nebyliojo rusų kino aktorė, tėvas Michailas Pliseckis (g. 1901 Gomelyje) sušaudytas Stalino valdymo laikotarpiu 1938-aisiais.

Maja mokyklą lankė Špicbergene, kur jos tėvas dirbo inžinieriumi, o vėliau buvo paskirtas TSRS generaliniu konsulu šiame archipelage.

Nuo 1943-ųjų, baigusi Maskvos choreografijos mokyklą (mokėsi pas pedagogus Jelizavetą Gerdt ir Michailą Leontjevą), mergaitė iš karto buvo priimta į Didįjį teatrą Maskvoje, kur šoko iki 1990 metų. Vėliau – Romos operos ir baleto teatro, Madrido teatro meno vadovė, pedagogė. Dar šokant jai kūrė choreografai Jurijus Grigorovičius, Roland'as Petit, Alberto Alonso, Maurice'as Bėjart'as, muziką rašė vyras ir kompozitorius Rodionas Ščedrinas.

Būdama septyniadešimties, dar pasirodydavo scenoje, buvo daugelio tarptautinių baleto konkursų vertinimo komisijos narė. Gerbėjai gerai žinojo apie jos ir prancūzų dizainerio Pierre'o Cardino draugystę, vėliau ji susibičiuliavo su Yves'u Saint Laurent'u. Tai buvo ryški, „kieto“ charakterio ir būdo balerina. Tik Stalino valdymo metais ji labai bijojo „tautų vado“, kuris reiškė simpatijas ir po spektaklių siūsdavo jai kalnus rožių. Visai kitaip klostėsi miela pažintis su JAV prezidentu Johnu Kennedy. Maja gaudavo žavių juvelyrinių dirbinių su perlais ir graviūromis. Kennedy ja žavėjosi ne vien kaip balerina... 1963 metais, kai prezidentas buvo nušautas, TSRS Didžiojo teatro baleto trupė gastroliavo Amerikoje. Programoje nebuvo pažymėtas šis numeris, tačiau Maja sušoko Camille'o Saint-Saëno „Mirštančią gulgę“. Žiūrovai verkė atsistoję. Tai buvo balerinos netekties ir pagarbos reveransas žuvusiajam.

Didžiajame teatre ji sušoko pagrindines partijas visuose

Maja Pliseckaja – Betsi. Filmas „Anna Karenina“ (1975), režisierė – Margarita Pilikina

baletuose – išskyrus Adolphe'o Adamo „Žizel“ (šiam vaidmeniui reikėjo ypatingo švelnumo, lyrikos; o Galina Ulanova nesusoko ekspresyvosios Karmen; matyt, kiekvienam savo...). Maja buvo ir impulsyvi šokėja, savąją tiesą išsakydama bet kam, nes pasaulinę šlovę išsikovojo pati neeiliniu talentu. Tai nepatiko TSRS KGB – juoda „Volga“ ją persekiavo nuo pat namų – nuo ryto iki vakaro. Buvo labai bijomasi, kad balerina nepabėgtų užsienin, kaip tai padarė Michailas Baryšnikovas, Rudolfas Nurijevas, Natalija Makarova. Dažnai jos neišleisdavo į gastroles. Tačiau Maja visuomet sakydavo: „Didysis – mano namai“. Ji visuomet dvasiškai galėjo atsiremti į savo vyrą Rodioną Ščedriną, kuris visokeriopai ja žavėjosi ir rūpinosi.

Išskirtinis Majos dėmesys Lietuvai. Ji vis kartodavo, jog jos šaknys Lietuvoje. Trakuose, prie Vokės, turėjo namą, žavėjosi ežeruose plaukiojančiomis gulgėmis – savo vandenių įvaizdžiu. Su savo vyru Maja aplankė mūsų baleriną Eglę Špokaitę, kuriai 1994 metais vykusiam „Majos“ konkurse už Jurijaus Smorigino sukurtą miniatiūrą „Balsas dviem“ buvo skirta pirmoji vieta.

Balerina buvo ypač elegantiška, dėvėjo garsių dizainerių drabužius, mėgo ryškią teatrinę kosmetiką.

Savo 80-metį, kurio proga Pliseckaja buvo apdovanota Asturijos princo (Ispanija) premija, ji šventė Vilniaus filharmonijoje. Išskirtiniame interviu pasakojo, jog savo brandos amžiuje leidžia sau pabūti nekorektiška. Kai Gorbačiovų anūkė lankė choreografijos mokyklą, Raisai Gorbačiovai Maja pasakė, jog mergaitė visiškai netinkama baletui, tuo užsitraukdama Gorbačiovos nemalonę.

„Žmogus miršta ne tada, kai sustoja jo širdis, bet kai jį pamiršta tie, kurie jį mylėjo“, – sakydavo Maja Pliseckaja. Manau, kad jos talentas bus prisimenamas visada.

Livija GULBINAITĖ